

Руміза І. І.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ РЕЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНОЇ ОДИНИЦІ

Статтю присвячено огляду досліджень речення на сучасному етапі розвитку. Певну увагу приділено його предикативності та диференційним ознакам. З'ясовано основні підходи до аналізу речення як синтаксичної одиниці.

Ключові слова: концепція речення, комунікативна будова, комунікативна одиниця, синтаксична структура, структурно-таксономічна парадигма.

Статья посвящена обзору исследований предложения на современном этапе его развития. Некоторое внимание уделено его предикативности и дифференциальным признакам. Основные подходы анализа предложения как синтаксической единицы были исследованы.

Ключевые слова: концепция предложения, коммуникативная структура, коммуникативная единица, синтаксическая структура, структурно-таксономическая парадигма.

The article is dedicated to the review of sentence studies at its modern developing level. The predicativity and deferential characteristics were under the certain investigation. The main methods of sentence analysis as a syntactical unit were ascertained.

Key words: a concept of sentence, a communicative structure, a communicative unit, a syntactical structure, a structural and taxonomical paradigm.

У скопусі сучасних граматичних студій значна увага приділяється природі речення, дослідження якого в синхронному й діахронному аспектах належить до найбільш актуальних проблем у мовознавстві.

Спроби інтерпретації семантичного аспекту речення представлені у різних працях як на матеріалі слов'янських (Н.М. Арват, Н.Д. Арутюнова, І.Р. Вихованець, Н.В. Гуйванюк, А.П. Загнітко, О.С. Кубрякова, І.І. Слинько, К.Ф. Шульжук), так і германських мов (Е. Бенвеніст, Л. Теньєр, Н. Хомський, Ч. Філлмор). Це теоретичне підґрунтя подане на теренах лінгвістики послугувало матеріалом дослідження концепцій речення як синтаксичної одиниці на сучасному етапі.

Мета статті – узагальнити сучасні концепції вивчення речення в англійській мові.

Нині у лінгвістичній думці простежується полеміка щодо тлумачення природи речення та його комунікативної будови, спричинено це тим чинником, як зауважує Н.Д. Арутюнова, що з середини 60-х років ХХ століття почав відбуватися штурм семантики речення, оскільки його почали усебічно досліджувати і з лексикологічної сторони, і з плацдарму граматики та навіть логіки [1, с. 6].

Традиція потрактування будови речення за В. фон Гумбольдтом значно розширила свої межі. О.О. Шахматов окреслює речення "як одиницю мови, що сприймається адресатом і адресантом як граматичне ціле, яке слугує для мовного вираження одиниці думки" [11, с. 19]. Значною мірою цим працям слідує й В.В. Виноградов, зазначаючи що "речення є граматично оформленою найменшою комунікативною одиницею, що слугує основним засобом для вираження думки, емоцій, почуттів тощо" [3, с. 3].

При опрацюванні досліджень, які проводилися у період структурно-таксономічної парадигми і котрі ґрунтувалися на описі природи речення, виникало запитання про ознаки опису речення. У працях В.В. Виноградова знаходимо, що такими констатуючими ознаками речення є предикативність та інтонація завершеного повідомлення. У той період простежуємо, що більшість інших лінгвістів (В.А. Белошапкова, О.А. Жаборок, П.О. Лекант, М.В. Ляпон, Ю.С. Степанов) також на перший план виносять саме ознаку предикативності, як комплексну синтаксичну категорію, що виражає кореляцію повідомлення з дійсністю і формує речення як комунікативну одиницю, яка реалізується в категоріях модальності.

Відтак в сучасній лінгвістиці простежуємо потребу встановлення системності в актуалізації речень і висловлень [4, с. 7 та ін.], а також виявлення закономірності використання висловлень у різних типах мовних актів [8, с. 24].

Особливе місце у науці про мову ХХ століття належить генеративній лінгвістиці, свідченням чого є напрацювання Н. Хомського та його послідовників. Категорією цієї лінгвістики, є генеративна граMATика, яка обмежує предмет свого вчення реченнями. Генеративний синтаксис Н. Хомського оперував універсальними глибинними й поверхневими синтаксичними структурами, встановлював універсальні правила синтаксичних трансформацій й обмеження на них, виявляв уроджені принципи й параметри, які коригувалися процесом мовної соціалізації. Семантичний складник синтаксичних структур розглядався як вторинний, інтерпретаційний і не впливав на процеси синтаксизації [9, с. 81].

Речення й надалі залишається основною синтаксичною одиницею, оскільки саме в ньому реалізуються найважливіші функції мови: комунікативна (мова як засіб спілкування) і пізнавальна (мова як знаряддя пізнання й відображення дійсності, знаряддя виявлення думки). Структурні одиниці "нижчого" рангу виступають в якості його конститuentів. Речення (навіть однослівне) позначає деяку актуалізовану, тобто співвіднесену з дійсністю ситуацією. Актуалізація як синтаксичне явище має спеціальну назву – предикативність, її складовими є категорії модальності і часу.

На думку Ш. Баллі, у результаті модальної актуалізації одне або кілька слів, що виражають яке-небудь уявлення, стають реченням. Речення є переважно актом мовлення [2, с. 93].

Навіть зі зміною наукових парадигм у мовознавстві, речення традиційно продовжують вивчати у чотирьох аспектах: 1) формально-синтаксичному як вивчення структурних схем; 2) граматико-семантичному як виявлення предикативності; 3) семантичному як встановлення компонентів семантичної структури; 4) комунікативному як визначення актуального членування [10, с. 3].

З появою комунікативної лінгвістики на противагу під статусом мовної одиниці розуміють висловлення. Для прикладу, В.А. Звєгінцев стверджує, що висловлення є одиницею мови, причому висловлення формує рівень мовної системи, який лежить вище рівня речення, – суперрівень мовної системи [5, с. 170].

Комунікативно-прагматичний аспект речення пов'язаний із застосуванням речень в актах мовлення також не залишається поза увагою, речення як одиниця мови охоплює вагоме позаструктурне функційне призначення – слугувати основною одиницею мовленнєвої комунікації.

Центральним етапом в дослідженні структури речення є його сегментація. Ієрархія граматичних студій окреслює низку способів членування речення. Характерно, що методи аналізу структури речення іменуються за складовими речення, які виділяються при його сегментації і приймаються у відповідній теорії як основні в дослідженні речення. Пор.: аналіз за членами речення, аналіз за словосполученнями, ланцюжковий аналіз, синтаксемний аналіз, тагемний аналіз, тощо. Членування речення на верхню та нижню межу потрібне, оскільки самі речення за своєю будовою різняться. До верхньої межі відносимо предикативну одиницю, а до нижньої член речення. При членуванні речення отримуємо доступ до компонентного складу його членів, що втілюється в словах, словоформах чи морфологічних компонента слова.

Конгломерат синтаксичних і семантичних конфігурацій груп є безмежним. Граматиці властиво описати лише допустимі поєднання класів слів і найбільш поширенні конфігурації [6, с. 183-185].

Отже, речення – мінімальна одиниця спілкування у комунікативно-прагматичних студіях описується такими ознаками, як 1) комунікативна функційність, 2) предикативність, 3) модальність, 4) смислова завершеність, 5) граматична та інтонаційна завершеність.

Сучасне мовознавство, інтегруючи наявні парадигми у дослідженні речення, витлумачує його за допомогою нелінгвістичних понять (логічних, логіко-психічних) та шукає власне лінгвістичні критерії його кваліфікації.

Узагальнюючи теоретичні засади у галузі сучасного синтаксису, потрактуємо речення як мінімальну комунікативну одиницю, яка оформлена за законами мови і є відносно завершеною одиницею спілкування та вираження думки. Речення, як комплексна номінація описує загальне положення речей, як предикативна одиниця виражає ціле судження, як комунікативно-інформаційна одиниця декодує цілісне сповіщення, як комунікативно-прагматична одиниця охоплює до свого складу інваріантну, контекстно-незалежну частину та варіантну-контекстно обумовлену частину.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / – 3-е изд., стер. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 383 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М. : Изд-во иностр. лих, 1955. – 416 с.
3. Виноградов В. В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения // Вопросы языкознания. – М., 1954. – №1. – С. 3-29.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : Підручник. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Звєгінцев В. А. Предложение и его отношение к речи. – М. : МГУ, 1976. – 307 с.
6. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. – М. : Высшая школа, 1981. – 285 с.
7. Лещенко М. И. Виртуальный и актуальный аспекты предложения. – Минск. : Вишэйш. шк., 1988. – 131 с.
8. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений). – М. : Наука, 1985. – 271 с.
9. Капишин А. Е. “Генеративная лингвистика” Н. Хомского // Иностраный язык в школе. – 2002. – № 2. – С. 81-86.
10. Тимофеева І. С. Семантико-синтаксична структура речень з предикатами фізичного стану особи [Текст] : автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / І. С. Тимофеева ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.
11. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 624 с.